

М. П. Колесніков, кандидат філософських наук, доцент

СОЦІАЛІЗАЦІЯ І ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ

Актуальність дослідження проблеми соціалізації зумовлюється перш за все затребуваністю знань про закономірності формування людини нового типу відповідно до радикальних змін системи соціальних відносин в умовах модернізаційного розвитку та глобалізації. Дифузія ціннісних орієнтацій в сучасному суспільстві, конфлікт цінностей різних цивілізацій негативно позначаються на соціалізації особистості. Існують і наукові підстави актуалізації проблеми, адже феномен соціалізації належить до категорії узагальнених, інтегральних соціокультурних феноменів. Потреба їх дослідження загострюється у зв'язку з тим, що ця проблема має міждисциплінарний характер, тому висуває на порядок денний перегляд деяких загальних положень в теорії особистості та її правового виховання.

Проблема соціалізації особистості достатньо вивчена з позицій філософських та соціально-психологічних наук. Джерела сучасної концепції соціалізації містяться у працях Б. Ананьєва, Т. Андреєвої, А. Асмолова, А. Бандури, Т. Божович, Л. Виготського, Е. Еріксона, В. П. Зінченко, С. Рубінштейна, Е. Фромма та ін.

У науковій літературі глибоко проаналізовані сутність, структура, типологія, діяльність особистості, механізм взаємозв'язку особистості та суспільства. Однак, незважаючи на це, є деякі питання, на які немає відповіді.

Терміни «соціалізація» та «правова соціалізація» також не мають однозначного тлумачення.

Вітчизняні дослідники стверджують, що соціалізація є атрибутом способу життя особистості, вона може розглядатися як його умова, процес та результат.

Соціалізація людини в сучасному світі, маючи більш-менш явні особливості в тому чи іншому суспільстві, володіє низкою загальних або схожих характеристик.

Дослідження, що відбувалися останні два десятиліття, зумовили появу нових характеристик загальних тенденцій у теорії соціалізації, які свідчать про якісні зміни в її розвитку. Головною тенденцією є домінування інтерсуб'єктного підходу. Традиційно соціалізація розглядається як зміна якісних фаз, кожній з яких людина має бути підготовлена попереднім станом свого розвитку. Соціалізація за традицією розглядається як процес нібито зворотний, як реакція, що настає після зміни соціальної ситуації.

Сучасні дослідження в кросс-культурній психології дають нам нові знання про процес соціалізації особистості. Людський рід та культурні групи відтворюються і передають свою культуру новим членам за рахунок двох ключових елементів: біологічної та культурної трансмісії [4, с. 31–32].

Біологічна та культурна трансмісії – це два ключових елементи моделі, за допомогою яких деяка частина людства, культурні групи відтворюють самі себе та передають свою культуру новим представникам.

Очевидно, що люди оволодівають моделями поведінки завдяки досвіду, характерному для того соціального контексту, у якому вони живуть. Каваллі-Сфорца і Фелдман визначають культурну трансмісію від батьків до їх нащадків як вертикальну, оскільки вона включає передання культурних характеристик від одного покоління до наступного в спадщину. Хоча вертикальне успадкування – це єдина можлива форма біологічної трансмісії, існують дві інші форми культурної трансмісії – горизонтальна та непряма.

Описані три форми культурної трансмісії включають два процеси: інкультурацію та соціалізацію. Інкультурація відбувається як результат «занурення» індивідів у їхню культуру, що призводить до включення прийнятого типу поведінки в їх репертуари. Соціалізація здійснюється в результаті більш спеціалізованого навчання та виховання, які у свою чергу приводять до опанування культурно-прийнятним типом поведінки. Крім того, цілі соціалізації відрізняються в різних культурах.

При вертикальній трансмісії батьки передають культурні цінності, вміння, переконання та мотивації своїм дітям. У цьому разі важко розділити культурну і біологічну трансмісії, оскільки ми, як правило, вчимося у тих же людей, хто нас зачав; дуже часто біологічні і культурні батьки – це одні й ті ж люди. Міжособистісний механізм функціонує у процесі взаємодії людини із значущими для неї особами.

При горизонтальній трансмісії ми вчимося в наших однолітків у повсякденному спілкуванні з ними, розвиваючись від народження до повноліття; у цьому разі біологічна та культурна трансмісії не змішуються. Для цього рівня характерний стилізований механізм, який діє в рамках певної молодіжної субкультури.

При непрямій культурній трансмісії нас навчають інші дорослі люди та суспільні інститути (наприклад школа) чи наша власна культура або інші культури. Якщо навчання проходить повністю всередині нашої власної чи первинної культури, тоді застосуємо термін «культурна трансмісія». Проте, якщо це відбувається в результаті контакту з іншою (вторинною) культурою, застосовують термін «аккультурація». Останній належить до тієї форми трансмісії, яка здійснюється в результаті контакту індивіда з людьми (інститутами), які належать до інших культур, що відрізняються від його власної культури, та перебувають під їх впливом.

Можливість того, що особистість та самість становлять культурні конструкції, та, з чого походить, що вони крос-культурно варіюють, стало темою теоретичних та емпіричних досліджень лише недавно.

1. Так, Кагіцибасі (1990, 1996 pp.) визначила відмінність між взаємодіючими «Я» й автономним «Я». Взаємодіюче «Я» розвивається в суспільствах з родинною моделлю емоційної та матеріальної взаємозалежності. Це суспільство, як правило, з традиційною сільськогосподарською економікою і колективістським стилем життя; члени родини повинні покладатися один на одного у разі хвороби та піклуватися літніми людьми. У цій культурі цінується колективна гармонія. Співпраця цінується вище, ніж конкуренція. Трансляція соціально-правового досвіду від суспільства до індивіда, що виражається у сукупності знань про культурні та правові норми і цінності, типи правової поведінки як соціальнопереважаючі у межах окремих соціальних груп, суспільства в цілому, так і відхильні, такі, що суперечать соціальним нормам.

2. Суб'єктивування, тобто рефлексування культурно-правового досвіду безпосередньо самим індивідом (інтеріоризація). На такому рівні індивід є суб'єктивно-об'єктною єдністю.

3. Об'єктивування особистістю індивідуального досвіду соціально-правових дій.

4. Вважаючи володіння (як суспільством, так і особистістю) певною цілісністю й активністю певними правовими потребами, а також прагненням зберегти відносну самостійність та юридичну незалежність, їх взаємодію можна охарактеризувати як суперечливу з позиції суб'єкт-об'єктивних зв'язків.

Виділені концептуальні положення виступають теоретико-методологічною основою визначення місця, ролі, сутності та змісту впливу правового виховання на процес соціалізації особистості [1, с. 57].

Основним чинником правової соціалізації особистості виступає соціальне середовище, з яким взаємодіє людина, що виявляється через:

- сукупність ролей і статусів, що їх суспільство пропонує;
- сукупність соціальних, політико-правових інститутів, громадянських організацій, соціальних спільнот, у межах яких індивід реалізує певні соціальні ролі і набуває соціальних статусів;
- елементи соціально-правового середовища, тобто сукупність існуючих соціальних та правових норм, цінностей, знань, звичок і навичок;
- соціальне середовище, яке охоплює сукупність соціальних, політико-правових інститутів і соціальних технологій правового виховання, відтворення і передавання культурно-правових зв'язків, цінностей, норм.

Правова соціалізація охоплює всі соціальні процеси, завдяки яким індивід засвоює певні, зокрема правові, знання, норми, цінності, що дозволяють йому функціонувати як повноцінному й повноправному члену суспільства [1, с. 58–59].

Сучасна спроба утворення нової незалежної держави, яка переживає стрімкі соціально-політичні та соціально-економічні трансформації, породила фактично нову етнополітичну і соціально-психологічну та соціокультурну

реальність. Це виявилось у тому, що: 1) стрімко змінюються національна свідомість і на основі цього – національне та етнічне розмежування; 2) явно з'явилася необхідність в етнічній, культурній та конфесіальній ідентифікації у представників різних етнічних та релігійних груп; 3) загострилися міжкультурні, міжетнічні та міжлюдські стосунки.

Слід зазначити, що Україні, як кожній людській спільноті, загрожують дві протилежні небезпеки: скостеніння від надміру дисципліни та пошани до традицій, з одного боку, та розклад або поразка від чужоземних завойовників унаслідок наростання індивідуалізму й особистої незалежності, які унеможливають співпрацю, – з другого [6, с. 21].

Аналіз негативних виявів сучасних глобальних міжкультурних впливів наводить на думку про те, що навряд чи виправдано розглядати соціалізацію та виховання у культурах Сходу крізь призму індивідуалістичних європейсько-американських цінностей та ідеалів. Причиною для цього може бути хоча б те, що Захід побудував не «суспільство–колектив», (де «Ми» на першому місці), у якому між усіма його членами зберігаються взаємозв'язки, а індивідуалізоване суспільство, якому притаманні характерні риси: втрата людиною контролю над соціальними процесами; незахищеність перед змінами, які вона не в змозі контролювати, і ситуації невизначеності, в якій треба жити [7, с. 14–15].

Усі викладені проблеми тією чи іншою мірою призвели до зміни соціальної, етнічної та культурної ідентичності громадян. Особливо трагічна ситуація з молоддю, якій нав'язується радикальний культурний розрив з попередніми поколіннями. Нова культура розбудовується на основі заперечення чи ігнорування минулого. Точками зростання виступають не базові цінності українського суспільства та культури, а субкультурні явища типу гламура-субкультури «нових росіян та українців». Сьогодні за допомогою маніпулятивних технологій молоді нав'язуються «кліпова свідомість» та постмодерністське сприйняття дійсності.

Людина може орієнтуватися у життєвому просторі і свідомо судити про дійсність, коли елементи дійсності збігаються один з одним та з'єднуються в систему, де вони когерентні та сумірні.

Чимало сучасних українських і закордонних дослідників збігаються в думці, що є необхідність у доведенні до ієрархічної моделі соціального управління, яка передбачає використання двох системних тріад: цінності, право, суспільна субординація та нація, держава, громадянство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гетьман, А. П. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. – Х. : Право, 2010. – 368 с.

2. Ильюшина, Е. Глобалізація і постмодерне суспільство / Е. Ильюшина // Соціологія : Теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 79–98.
3. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг, Д. Бокум. – 9-е изд. – СПб. : Питер, 2010. – 40 с.
4. Кросс-культурная психология. Исследования и применение : пер. с англ. – Х. : Изд-во Гуманит. центр, 2007. – 560 с.
5. Мудрик, А. В. Социализация вчера и сегодня: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / А. В. Мудрик. – М. : Изд. центр «Академия», 2004. – 304 с.
6. Рассел, Б. История западной философии и ее связи с политическими условиями от Античности до наших дней : в 3 кн. / Б. Рассел. – Изд. 7-е, стереотип. – М. : Акад. проект, 2009. – 1008 с.
7. Федотова, В. Г. Хорошее общество / В. Г. Федотова. – М. : Прогресс-Традиция, 2005. – 544 с.

І. І. Коваленко, кандидат філософських наук, доцент

ДИСПУТ ЯК ОДНА З ФОРМ ПРАВОВОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ В ЛЦЕЯХ ФРАНЦІЇ

Один з головних принципів програми правового навчання та виховання – створення знання. Просте передання інформації зумовлює формування пасивних громадян, які сприймають знання як дещо відсторонене від соціальних, економічних та політичних цілей. Сучасні педагоги вважають, що знання необхідно зробити власним світоглядним надбанням тих, хто навчається. Учень зможе відчутти і здійснити свою громадянськість завдяки знанню, відтвореному ним же в одночасному особистому та спільному пошуку. Завдяки такому процесу згодом має сформуватися зрілий, вільний, автономний громадянин, який здійснюватиме через активну участь у спільноті власні критичні міркування. У такий спосіб утворюється справжня громадянська мораль, що передбачає увагу до колективних питань, а також бажання і вміння вирішувати публічні справи. Також йдеться про відкриття сенсу права як гаранта свобод, а не про викладання права з вузькоюридичної точки зору.

Зазначені особливості зумовлюють вибір форм навчання. Одна з найпопулярніших – диспути з громадських питань. Вибір такого шляху не є даниною моді, а свідчить про бажання учнів опанувати плідний метод. Аргументоване обговорення сприяє мобілізації та засвоєнню знань, що беруться з різних галузевих дисциплін – історії, філософії, літератури, біології, географії, соціально-економічних дисциплін, фізики, фізичного виховання. Цей досвід спирається також на документи, попередньо вироблені учнями та рекомендовані викладачами, що передбачає пошук, редагування, доповіді, а це у свою чергу зумовлює відповідальність щодо редакцій та висновків. Обговорення має ґрунтуватися на повазі до іншого і відповідно виключати будь-які форми